

در باب جهان بینی مولوی

هشتم مهر را در ایران روز مولانا نامگذاری کردند و فرصت خوبی است، هم یادی از مفسر بزرگ مثنوی معنوی استاد علامه محمدتقی جعفری کرده باشیم و هم یکی از دیدگاه‌های ایشان را در ارتباط با مولانا هر چند کوتاه مورد بررسی قرار دهیم.

جام جم آنلاین: هشتم مهر را در ایران روز مولانا نامگذاری کردند و فرصت خوبی است، هم یادی از مفسر بزرگ مثنوی معنوی استاد علامه محمدتقی جعفری کرده باشیم و هم یکی از دیدگاه‌های ایشان را در ارتباط با مولانا هر چند کوتاه مورد بررسی قرار دهیم.

یکی از مسائل مهم درباره مولانا، ایدئولوژی و جهان‌بینی‌اش درباره اسلام است آیا ایدئولوژی و جهان‌بینی اسلامی نظام معرفتی مولانا را محدود کرده یا شکل خاصی به آن داده است؟ استاد علامه محمدتقی جعفری در کتاب مولوی و جهان‌بینی‌هایش پاسخ این مساله را چنین بیان می‌کند: اگر مقصود از ایدئولوژی و جهان‌بینی اسلامی، آن ساخته و پرداخته‌های افکار عامیانه‌ای است که به مثابه کف‌هایی در محیط‌های نادان بروز می‌کند یا آن حقایق مسخ‌شده‌ای است که بی‌خبران از اسلام مانند بعضی مستشرقین و عالم نماهای حرفه‌ای به عنوان ایدئولوژی و جهان‌بینی اسلام مطرح کرده‌اند، نه تنها مولانا جلال‌الدین بالاتر از چنین اسلام است؛ بلکه شخصیت‌هایی کوچک‌تر از مولانا خیلی بزرگ‌تر از چنان اسلام هستند.

استاد علامه در ادامه مبحث جهان‌بینی اسلامی مولانا می‌فرماید: اگر منظور آن اسلام است که با دستورات اکید قرآنی و حکومت عقل که خود منابع اسلامی در نهایت درجه آن را مورد تأکید و تأیید قرار داده است، نظام معرفت و جهان‌بینی را باز معرفی کرده و به فعلیت رسیدن انواع ابعاد جهان‌بینی و واقع‌یابی را یک ضرورت انسانی مطرح نموده و ایدئولوژی خود را روی انسان‌محوری از دو بعد مادی و معنوی بنیانگذاری کرده است.

علامه در قسمتی از سخنان‌شان تأکید دارند نه تنها مولوی آن اقیانوس متلاطم و ژرفا را به تکاپوی نامحدود در عالم هستی وادار کرده است، بلکه می‌تواند مغزها و روان‌هایی را که آمادگی دارند، به تکاپویی وسیع‌تر و عمیق‌تر از مولانا تحریک کند.

گفتار استاد علامه جعفری را می‌توان این‌گونه ادامه داد چنان‌که محققان تلاشگر در آثار مولانا درک کرده‌اند، تفوق این شخصیت عصیانگر بر هر گونه قالب‌ریزی‌های جزم‌انگارانه، زاییده فرهنگ باز و غنی اسلام است.

استاد جعفری برای اثبات گفتار خود درباره دیدار تاریخی شمس تبریزی و مولانا، چنان که به طور اختصار در آثار ایشان معمولاً اشاره شده است، می‌فرماید: شمس دگرگونی کاملاً اساسی در درون مولانا به وجود آورده و او را به جهان‌بینی عمیق و گسترده از ابعاد مختلف هستی وادار می‌نماید.

علامه روشن‌ترین دلیل پایبندی جدی مولانا به اسلام را استناد و تکیه فراوان او بر آیات قرآنی و احادیث می‌داند که بخصوص در کتاب مثنوی بسیار دیده شده است.

علامه حتی آمار دقیقی از این موارد می‌دهند: شماره مواردی که مولانا صریحاً به آیه قرآنی استشهد می‌نماید یا مورد تفسیر قرار می‌دهد، حدود 2200 آیه و شماره مواردی که از احادیث استفاده نموده است، تنها در کتاب مثنوی حدود 500 مورد است و حتی علامه جعفری گفتار خود را این‌گونه تکمیل می‌کند که اگر آن مقدار از محتویات مثنوی را که مطابق مضامین آیات قرآنی است در نظر بگیریم به طور اطمینان می‌توان گفت دو سوم آیات قرآنی مورد استشهد و استناد مولانا بوده است.

جالب است استاد علامه جعفری در ادامه گفتار خود مثالی از حکیم حاج ملاهادی سبزواری که هنگام توصیف و تمجید از کتاب مثنوی گفته است می‌آورند مبنی بر این‌که ملاهادی سبزواری کتاب مثنوی را تفسیر قرآن می‌نامد.

علامه می‌گوید اگر مولانا برای ترس از موقعیت اجتماعی خود تظاهر به اسلام می‌کرد، می‌توانست با ذکر چند آیه و چند حدیث خود را مسلمان قلمداد و موقعیت خود را حفظ کند نه این‌که دو ثلث قرآن را مورد استشهد و استناد و تفسیر قرار بدهد. علامه جعفری ادامه می‌دهد تحول روانی مولانا در ایدئولوژی اسلامی‌اش دو نتیجه داشته است.

اول، مولانا پس از آن دگرگونی اساسی یقین کرده است که اعمال و عبادات مذهبی مطلوب ذاتی نبوده، بلکه مقصود تصفیه درون و چشیدن طعم تکامل و حرکت در مسیر کمال و دریافت ارتباط شدید انسان‌ها با یکدیگر و اتحاد آنان در مشیت الهی است و این موضوع با نظر به مجموع منابع معتبر اسلامی کاملاً صحیح است.

دوم، تفسیر و توجیه خاص بعضی از اصول ایدئولوژی اسلامی که در پرورش معرفتی مولانا مشاهده می‌شود؛ مانند مفهوم رهبر و مربی که گاهی در کلمات مولانا به عنوان قطب شیخ و پیر به اصطلاح متصوفه نمودار می‌گردد یا مسائل مربوط به ارتباط خدا با جهان هستی و غیره.

علامه محمدتقی جعفری مولانا را در این‌گونه مسائل چنین توجیه می‌کند که او با ایمان و کوشش فراوان در پی اثبات آن است که تفسیر و توجیه او درباره موضوعات مختلف بهترین راه شناسایی اسلام است.

فرید صلواتی- جام‌جم